

ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

THE IMPORTANCE OF HUMANITIES DISCIPLINES IN THE TRAINING OF FUTURE BORDER GUARDS

У змісті статті висвітлено проблему забезпечення гуманітарної освіти для майбутніх офіцерських кадрів Державної прикордонної служби України. Для отримання достовірної інформації було проаналізовано наукові праці з представленої проблеми, зокрема праці загального характеру та праці щодо реалізації гуманітарної освіти у вищих військових навчальних закладах. Проаналізовані нормативно-правові документи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Лист Міністерства освіти та науки «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін».

Метою статті є аналіз змісту гуманітарних навчальних дисциплін у професійній підготовці майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України.

Проаналізовано навчальні плани усіх спеціальностей академії прикордонної служби та виокремлено ті дисципліни, що забезпечують гуманітарну підготовку курсантів-прикордонників (політичні та економічні системи, психологія, педагогіка, філософія, управління проектами, стартап-технології). Розкрито значення загальноосвітньої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на прикладі навчального предмету «Природознавство», що слугує основою для вивчення низки дисциплін у закладах вищої освіти та вищих військових навчальних закладах. Представлено зміст гуманітарної освіти в академії прикордонної служби з урахуванням специфіки професійної діяльності її фахівців. Зазначено про статус гуманітарної підготовки в країнах високого рівня розвитку.

Таким чином, у запропонованій статті представлено позицію авторського колективу щодо статусу гуманітарної підготовки в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. У результаті вивчення гуманітарних навчальних дисциплін у згаданих офіцерів відбувається формування важливих компонентів їх професійної компетентності.

Сформульовано висновки та перспективи щодо подальших шляхів наукового вивчення проблеми, висвітленої у статті: пошук ефективних методів і технологій для викладання гуманітарних навчальних дисциплін, удосконалення методики їх викладання, розробка навчально-методичного забезпечення.

Ключові слова: вища військова освіта, гуманітарна освіта, гуманітарні навчальні

дисципліни, професійна підготовка, майбутні офіцери-прикордонники.

The content of the article highlights the problem of providing humanitarian education for future officers of the State Border Guard Service of Ukraine. In order to obtain reliable information, scientific works on the presented problem were analysed, in particular works of a general nature and works on the implementation of humanitarian education in higher military educational institutions. Regulatory and legal documents are analysed: Laws of Ukraine "On Education", "On Higher Education", Letter of the Ministry of Education and Science "On the organization of the study of humanities".

The purpose of the article is to analyse the content of humanities disciplines in the training of future officers of the State Border Guard Service of Ukraine.

Curricula of all specialties of the Border Guard Academy are analysed and the disciplines that provide humanitarian training for border cadets (political and economic systems, psychology, pedagogy, philosophy, project management, start-up technologies, etc.) are identified. The importance of general education of future border guard's officers is revealed on the example of the subject "natural science", which serves as a basis for studying a number of disciplines in higher education institutions and higher military educational institutions. The content of humanitarian education in the Academy of Border Guard Service is presented, taking into account the specifics of the professional activity of its specialists. The status of humanitarian training in high-level countries is mentioned.

Thus, the proposed article presents the position of the author's team on the status of humanitarian training in the system of professional training of future border officers. As a result of studying the humanities disciplines, the mentioned officers form important components of their professional competence.

Conclusions and perspectives on further ways of scientific study of the problem covered in the article are formulated: search of effective methods and technologies for teaching humanities, improvement of methods of their teaching, development of educational and methodological support.

Key words: higher military education, humanities education, humanities disciplines, professional training, future border guards.

УДК 355:378:62

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-1.26>

Тушко К.Ю.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Потапчук Н.Д.,

докт. психол. наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Мацьків І.Ф.,

вчитель хімії та біології вищої категорії Хмельницької середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 14

Ковальська І.Е.,

канд. психол. наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасна світова спільнота переживає важливі зміни, що матимуть вплив на її майбутнє. Зміни відбуваються в технологічній сфері, політико-економічній, соціально-культурній та освітній. Саме освіта виступає визначальним фактором модернізації або занепаду згаданих вище сфер, оскільки

лише освічений фахівець може використовувати технології або їх продукувати, бути автором нових пропозицій або ідей.

На особливу увагу заслуговує проблема забезпечення вищої освіти в Україні, зокрема вищої військової освіти. Державне керівництво України після початку агресії зі сторони Російської Феде-

рації змінило політику стосовно військових і правоохоронних структур, повернувши їм пріоритетний статус у суспільстві. З огляду на це, очільники зазначених соціальних інститутів розпочали процеси реформування зі змісту професійної підготовки.

Війна, що відбувається на східних територіях України, змістила акценти у змісті професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників: вагома частка аудиторних годин відведення на вивчення навчальних дисциплін військово-професійної компоненти, а менша частка – на гуманітарну підготовку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Авторський колектив звернувся до аналізу наукових джерел з питань гуманітарної освіти в Україні, зокрема нас цікавлять праці В. Астахова [1], Г. Васяновича [3], С. Богомолова [2], І. Карпінського [4], А. Кочубея [6], Г. Лесика [8], Е. Лузика [9], О. Михайличенка [10], О. Олійника [11], О. Петуніної [12], О. Прокопової [13], І. Сіняговської [17], С. Сисоєва [16], Т. Шевчука [18], П. Шляхтуна [19], Н. Юрченка [20] та багатьох інших. Усі ці наукові праці присвячені питанням гуманітарної освіти у технічних або педагогічних закладах вищої освіти. Лише мінімальна кількість праць висвітлює цю проблему у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) (наприклад, М. Кірюхіна [5], Н. Ладогубець [7]).

Водночас були проаналізовані нормативно-правові документи: Закони України «Про освіту» [15], «Про вищу освіту», Лист Міністерства освіти та науки «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін» [14]. За результатами аналізу різних видів наукових джерел можна зробити висновок про актуальність проблеми забезпечення гуманітарної підготовки у вищій освіті.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Представлена стаття присвячена проблемі гуманітарної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у ВВНЗ Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ).

Метою статті є аналіз змісту гуманітарних навчальних дисциплін у професійній підготовці майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України.

Виклад основного матеріалу. З початком війни на Сході України перед ВВНЗ ДПСУ постало питання удосконалення змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Насамперед було створено нові спеціальності, випускники яких повинні задовольнити потребу прикордонного відомства у відповідних фахівцях: психологах, зв'язківцях, інженерах. У навчальних планах було відображено усі різновиди професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників: військово-професійну, правову, психологічну, вогневу та гуманітарну.

Відповідно до галузевого стандарту вищої освіти України майбутні офіцери-прикордонники вивчають такі дисципліни гуманітарного циклу: «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Історія України», «Психологія», «Друга іноземна мова», «Історія української культури», «Філософія», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Політичні та економічні системи», «Соціологія. Етика. Естетика. Релігієзнавство», «Управління проектами», «Старт-ап-технології» тощо.

Значення гуманітарної підготовки важко переоцінити, особливо для сучасних офіцерів-прикордонників. З огляду на вплив російської пропаганди на свідомість громадян України, пріоритетним завданням гуманітарної підготовки є виховання гармонійно розвиненої особистості майбутнього офіцера-прикордонника, справжнього патріота. Попередження появи амбівалентності у свідомості офіцерів прикордонного відомства, тобто уникнення подвійних стандартів мислення. Ця проблема яскраво простежувалася на початку війни і довела необхідність відродження гуманітарної освіти в Україні.

Заклади вищої освіти та ВВНЗ не зможуть розв'язати це завдання без дотримання послідовності та безперервності освіти. Тому варто згадати загальноосвітній рівень підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Сучасна українська загальноосвітня школа пропонує низку навчальних предметів, що стануть основою гуманітарних навчальних дисциплін у ВВНЗ. До прикладу, предмети «Природознавство» та «Географія» слугують фундаментом у вивченні навчальної дисципліни «Політичні та економічні системи», що включена до навчальних планів усіх спеціальностей академії прикордонної служби.

«Природознавство» – предмет, який поєднує в собі елементи знань із біології, географії, фізики, хімії, астрономії та екології, і є пропедевтикою для їх систематичного вивчення в школі. Згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти мета навчального предмета «Природознавство» полягає у формуванні природознавчої компетентності учнів через засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, удосконалення способів навчально-пізнавальної діяльності і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом реалізації нового змісту навчання та організації освітнього процесу на засадах компетентнісного, діяльнісного підходів та особистісно-орієнтованого навчання [21].

Природознавство є результатом людської допитливості та нашої потреби знайти відповіді на питання про наше існування, життя та форми життя, наше місце у природі та Всесвіті, таким

чином воно стає частиною нашої культури. Закони та теорії природознавства є моделями складної реальності, і ці моделі змінюються або розвиваються за допомогою нових спостережень, експериментів та ідей. Важливою частиною загальних знань є усвідомлення того, що природничі науки постійно розвиваються і що дослідження та нові знання в галузі природничих наук і техніки мають велике значення для розвитку суспільства та середовища, в якому ми живемо.

З огляду на те, що природознавство поділяється на такі дисципліни, як «Біологія», «Фізика», «Хімія», «Географія» та інші, мета полягає у тому, щоб природознавство виступало як цілісний шкільний предмет як теоретично, так і практично. Компетентність у розумінні різних типів природничо-наукових текстів, методів та технологічних рішень дає добру основу для професійного навчання, подальшого навчання та навчання протягом усього життя [22]. Розвиток творчого потенціалу особистості, формування в учнів досвіду творчої діяльності є найважливішим завданням сучасної шкільної освіти.

Результатом професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є сформованість у них професійної компетентності, що виступає їх інтегративною характеристикою, оскільки поєднує і рівень філософського мислення, і розширений світогляд, і корпоративну культуру, і здатність до професійної взаємодії.

Гуманітарна підготовка майбутніх офіцерів ДПСУ повинна забезпечити їм ефективну професійну діяльність у сучасному глобальному суспільстві. Зміст гуманітарної освіти не остаточний, оскільки відображає мінливий об'єкт – соціум, а офіцер-прикордонник, якому доводиться взаємодіяти з представниками різних соціальних груп, повинен усвідомлювати та сприймати мінливість суспільства і бути гнучким у професійній і побутовій сферах. Кожна гуманітарна навчальна дисципліна в НАДПСУ вирішує свої специфічні завдання у підготовці курсантів-прикордонників, але існує спільне для усіх цих дисциплін завдання – формування готовності до самоосвіти та самовдосконалення. Саме ці характеристики дозволяють особистості виконувати професійні обов'язки в сучасному суспільстві.

Беручи до уваги роль гуманітарної підготовки в системі професійної підготовки майбутніх офіцерських кадрів ДПСУ, українська освітня система враховує зарубіжний досвід підготовки фахівців сектору оборони та безпеки. До прикладу, у США в Збройні сили активно запрошують на службу представників гуманітарних спеціальностей (психологів, істориків, письменників). За результатами численних наукових досліджень встановлено, що саме гуманітарії здатні успішно розв'язувати нестандартні професійні ситуації. З наведеного вище можна зробити

висновок, що гуманітарна підготовка в сучасній вищій військовій освіті знаходиться на одному рівні з іншими компонентами професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Висновки. Таким чином, у запропонованій статті представлено позицію авторського колективу щодо статусу гуманітарної підготовки у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. В результаті вивчення гуманітарних навчальних дисциплін у згаданих офіцерів відбувається формування важливих компонентів їх професійної компетентності.

Результати дослідження представленої наукової статті не вичерпують усіх аспектів проаналізованої проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків є пошук ефективних методів і технологій для викладання гуманітарних навчальних дисциплін, удосконалення методики їх викладання, розробка навчально-методичного забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Астахова В.И., Астахова Е.В., Белова Л.А. и др. Стратегия гуманизма». Харьков : Национальная Украинская академия, 2004. 212 с.
2. Богомолов С.И., Костенко Ю.Т., ТОВАЖНЯНСКИЙ Л.Л. и др. Гуманистическая концепция учебно-воспитательной работы. Харьков : НТУ «ХПИ», 1997.
3. Васянович Г. Гуманітарна освіта у процесі підготовки технічної еліти України. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : Збірник наук. праць/заред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського. Вип. 27(31): в 3-х частинах. Ч. 1. Харків : НТУ «ХПИ» 2010. С. 97–102.
4. Карпінський І.Ю. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні сучасного інженера [Електронний ресурс]. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/karpinsky.ph> (дата звернення: 27.09.2020).
5. Кірюхіна М.В. Структурні компоненти гуманітарного складника професійної компетентності бакалаврів з технічного обслуговування та ремонту повітряних суден і авіадвигунів. *Сучасна вища освіта: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень*. Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та науковців : тези доповідей, Дніпро, 19 березня 2020 р. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 116–120.
6. Кочубей А.В. Інноваційні методи викладання гуманітарних дисциплін у вищих технічних навчальних закладах. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. Рівне, 2013. Вип. 7. С. 81–84.
7. Ладогубець Н.В. Особливості інтеграції гуманітарного і науково-природничого знання в професійній підготовці майбутніх фахівців авіаційної галузі. *Вища освіта України. Інтеграція вищої освіти і науки*. Київ, 2015. № 3(1). С. 109–113.
8. Лесик Г.В. Методологічні особливості соціально-гуманітарної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України. *Молодий вчений*. 2016. № 12(1). С. 453–458.

9. Лузік Е. Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України : проблеми та перспективи. *Філософія освіти*. 2006. № 2(4). С. 266–276.
10. Михайличенко О.В. Класифікація наук та визначення поняття суспільно-політичних дисциплін. *Теорія і методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал*. Вип. 1. Суми : СумДПУ, 2011. С. 4–14.
11. Олійник О. Особливості гуманітарної підготовки та професійної компетентності студентів у технічних ВНЗ. *Донецький вісник наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка. Мовознавство*. Донецьк, 2009. Т. 26. 252 с. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=19946> (дата звернення: 27.09.2020).
12. Петутина Е.А. Гуманитарное образование в техническом университете. *Проблемы и перспективы формирования национальной гуманитарно-технической элиты : сб. науч. трудов / под ред. Л.Л. Тобажнянского, А.Г. Романовского*. Вип 18 (22). Харьков : НТУ «ХПИ», 2008. 400 с.
13. Прокопова О.П. Вивчення гуманітарних дисциплін у формуванні майбутніх фахівців (інженерів-механіків). *Інноваційна діяльність : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2012. С. 4–5. URL: http://ippobuk.cv.ua/index.php?option=com_jale (дата звернення: 27.09.2020).
14. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін. Лист МОН України від 11.03.2015 № 1/9–120. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46343/ (дата звернення: 27.09.2020).
15. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 12145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19> (дата звернення: 27.09.2020).
16. Сисоєва С.О., Батечко Н.Г. Вища освіта України : реалії сучасного розвитку. МОН України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України. К. : ВД ЕКМО, 2011. 368 с.
17. Сіняговська І. Інтеграція змісту навчання гуманітарних дисциплін. *Молодь і ринок*. 2016. № 11-12. С. 64–69.
18. Шевчук Т. Роль гуманітарної підготовки в технічному ВНЗ. *Науковий вісник мну імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. № 1(52). 2016. С. 70–75.
19. Шляхтун П.П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посіб. К. : Академія, 2011. 224 с.
20. Юрченко Н.С. Сучасний стан гуманітарної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Проблеми трудової та професійної підготовки : зб. наук. пр.* К., 2017. Вип. 9. С. 111–115.
21. Методичні рекомендації про викладання природознавства у 2020/2021 навчальному році. Веб-сайт. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannya-prirodovnavstva-u-2020-2021-navchalnomu-rotsi/>.
22. Natural Science subject curriculum (NAT1-03). Веб-сайт. URL: https://www.udir.no/kl06/NAT103/Hele/Komplett_visning/?lplang=eng%26read=1.